

В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2011

УДК 347.73(075.8)
ББК 67.402я73
Р 68

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-7013 від 29.07.2010)*

Рецензенти:

Панов І. О. – кандидат юридичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту права, економіки та соціології Харківського національного університету внутрішніх справ;

Остапенко О. Г. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри економічної теорії та права Харківського національного автомобільно-дорожнього університету;

Жорнокуй Ю. М. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правових основ підприємницької діяльності навчально-наукового інституту права, економіки та соціології Харківського національного університету внутрішніх справ.

Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М.

Р 68 Фінансове право. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.

ISBN 978-611-01-0036-6

У даному навчальному посібнику розкриваються поняття, зміст і особливості сучасного розвитку фінансового права, як галузі права, його система, а також окремі інститути фінансового права. Поєднання теоретичних та практичних матеріалів дозволяє сформувати у студентів послідовну систему знань у сфері правового регулювання фінансових відносин, вмінню використовувати свої знання для аналізу різноманітних ситуацій та знаходження рішень в сфері бюджетного процесу, податкової політики, страхової діяльності, банківської діяльності, грошового обігу, валютного регулювання, наведених у посібнику.

Рекомендовано для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 347.73(075.8)
ББК 67.402я73

ISBN 978-611-01-0036-6

© Роль В. Ф., Сергієнко В. В.,
Попова С. М., 2011.
© Центр учбової літератури, 2011.

Зміст

ВСТУП	6
Модуль 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА	8
Тема 1. Фінансова діяльність держави, її правові аспекти.	8
1.1. Поняття фінансів. Фінансова система держави	8
1.2. Фінансова діяльність держави	16
1.3. Методи і форми здійснення фінансової діяльності.	18
1.4. Органи, що здійснюють фінансову діяльність	23
Тема 2. Предмет, метод, система і джерела фінансового права	26
2.1. Поняття фінансового права, його предмет і метод	26
2.2. Принципи та функції фінансового права.	31
2.3. Система і джерела фінансового права.	35
2.4. Місце фінансового права в системі права України.	42
Тема 3. Фінансово-правові норми і фінансово-правові відносини	46
3.1. Фінансово-правові норми: їх зміст, особливості і види.	46
3.2. Фінансово-правові відносини: поняття, особливості і види.	51
Тема 4. Правові основи фінансового контролю в Україні	58
4.1. Сутність, значення та елементи фінансового контролю	58
4.2. Види фінансового контролю	63
4.3. Методи фінансового контролю	67
4.4. Організація та органи фінансового контролю	78
Модуль 2. РОЗКРИТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТРУКТИВНОГО СКЛАДУ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА	87
Тема 5. Бюджетне право і бюджетний устрій України	87
5.1. Поняття бюджету та його значення для функціонування держави	87
5.2. Поняття бюджетного права, його предмет і особливості. Бюджетно-правові норми та правовідносини.	95

5.3. Бюджетний устрій і бюджетна система України	100
5.4. Принципи та порядок розподілу доходів і видатків між окремими видами бюджетів	104
Тема 6. Бюджетний процес в Україні	111
6.1. Поняття і принципи бюджетного процесу	111
6.2. Стадії бюджетного процесу	116
Тема 7. Правовий режим цільових державних і місцевих фондів	125
7.1. Поняття, класифікація та основи правового регулювання цільових державних і місцевих фондів	125
7.2. Правовий режим бюджетних цільових фондів	127
7.3. Правовий режим позабюджетних фондів	130
Тема 8. Правове регулювання державних доходів	135
8.1. Сутність та значення державних доходів	135
8.2. Структура і методи забезпечення державних доходів	137
Тема 9. Податкове право	140
9.1. Система оподаткування в Україні. Непрямі податки	140
9.2. Податок на прибуток підприємств	162
9.3. Правове регулювання податків з населення	168
9.4. Податки, що сплачують юридичні та фізичні особи	172
9.5. Відповідальність за порушення податкового законодавства	179
Тема 10. Правові засади державного кредиту	187
10.1. Поняття державного кредиту, його значення, види та функції	187
10.2. Особливості інституту державного кредиту	190
Тема 11. Правове регулювання державного боргу	194
11.1. Поняття та особливості державного боргу	194
11.2. Форми державного боргу	197
11.3. Межі державного боргу та управління ним	199
11.4. Правовий режим державних цінних паперів	201
Тема 12. Правові основи обов'язкового державного страхування	207
12.1. Поняття обов'язкового державного страхування	207
12.2. Основні галузі і види державного страхування	210
12.3. Особливості інституту обов'язкового державного страхування	214
Тема 13. Правове регулювання державних видатків в Україні	216
13.1. Поняття і види державних видатків	216
13.2. Поняття, особливості та правові принципи фінансування державних видатків	221

13.3. Правові основи кошторисно-бюджетного фінансування	224
13.4. Основні напрями кошторисно-бюджетного фінансування	228
Тема 14. Фінансово-правові основи банківської діяльності, грошового обігу і розрахунків	233
14.1. Банківська система України. Правовий статус Національного банку України	233
14.2. Грошова система України та її елементи	241
14.3. Правове регулювання готівкового обігу	248
14.4. Правові основи безготівкового обігу	251
Тема 15. Правове регулювання валютних відносин	256
15.1. Поняття валюти і валютних цінностей	256
15.2. Особливості та структура валютних правовідносин	261
15.3. Правовий режим регулювання валютних відносин	265
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ, ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	268
СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ	293
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	305
ГЛОСАРІЙ	312
ДОДАТКИ	358

Вступ

Проблеми регулювання фінансових відносин є одними з найактуальніших для сучасного етапу розвитку України. Фінанси служать матеріальною основою існування держави, джерелом грошового забезпечення його функцій. Тому воно прагне детально регламентувати суспільні відносини, які виникають при формуванні, розподілі і використанні різних фондів грошових коштів, за допомогою правових норм, які у своїй сукупності складають «Фінансове право».

Фінансове право є однією з найбільш складних дисциплін права, що пояснюється великим обсягом навчального матеріалу, складністю теоретичних категорій, мінливістю та суперечністю законодавчих актів. Норми фінансового законодавства України достатньо мобільні. Напевно немає жодної іншої галузі, яка знала б за останній час стільки змін, сприйняла величезну кількість новацій і зробила б такий істотний вплив на процеси суспільного розвитку України, як фінансове право.

У даній роботі систематизовано викладення матеріалу навчальної дисципліни «Фінансове право» відповідно до існуючої робочої програми навчальної дисципліни.

Призначення навчальної дисципліни «Фінансове право» полягає у наданні студентам повного базового комплексу знань бюджетного процесу, податкової політики, страхової діяльності, банківської системи, грошового обігу, валютного регулювання, а також здобутті майбутніми спеціалістами вмій і навичок, які знадобляться для виконання ними своїх службових зобов'язань на необхідному професійному рівні.

Враховуючи складність фінансового права як навчальної дисципліни і динаміку законодавства в даній сфері, слід виходити з переконання, що ефективність її вивчення полягає не в заучуванні дефініцій фінансового законодавства, а в пізнанні наукових закономірностей цієї галузі права, у придбанні навиків самостійного і творчого аналізу нормативних актів та критичного відношення до їх змісту.

У результаті вивчення дисципліни студенту необхідно знати:
— предмет і систему фінансового права;

- бюджет і бюджетну систему;
- загальну характеристику податкової системи та її правове регулювання;
- правове регулювання страхової діяльності;
- сферу застосування банківського права;
- правове регулювання грошового обігу та відносин з клієнтами;
- правове регулювання валютних операцій банків.

Після вивчення дисципліни студент набуває наступних компетенцій:

- здатність правильно тлумачити положення норм Конституції України, Бюджетного кодексу України, законів «Про банки і банківську діяльність», «Про податкову систему України» та інших нормативно-правових актів, що регулюють правові відносини;
- уміння правильно застосовувати норми діючого законодавства під час вирішення конкретних питань;
- здатність добре орієнтуватися у визначеннях і термінології фінансового, бюджетного, податкового чи банківського права для того, щоб грамотно використовувати теоретичні знання на практиці.

Фінансове право як правова галузь є важливим у житті суспільства, тому знання його аспектів буде цікавим як економістам, керівникам різних рівнів, підприємцям, так і громадянам, у яких є інтерес до оволодіння тонкощами фінансового права.